

ESTI KORNÉL
MÁSODIK FEJEZET

MELYBEN 1891. SZEPTEMBER 1-ÉN A VÖRÖS ÖKÖRBE MEGY,
ÉS OTT MEGISMERKEDIK AZ EMBERI TÁRSADALOMMAL

Ezernyolcszázkilencvenegy volt, szeptember I.

Édesanyja reggel hétkor benyitott az udvarra néző, szerény lakás hosszúkás szobájába, melyben három gyermeke aludt: ő, az öccse meg a húga.

Lábujjhegyen suhant a hálós ágyhoz, lecsatolta a zöld hárászból bogozott háló rúdját, s a legnagyobb, hatéves fiának homlokát gyöngéden illette, hogy fölébressze. Ma először kellett iskolába mennie.

Az azonnal kinyitotta a szemét. Közvetlen közelből az anyja kék szeme csillogott előtte. Elmosolyodott.

Vézna, vérszegény fiúcska volt, átlátszó fülekkel. Még mindig utolsó nagy betegségét sínylette, a mellhártyagyulladás. Annak idején több hónapig nyomta miatta az ágyat. Szíve már a jobb oldalán dobogott, már arról beszéltek, hogy műtéti úton kell lecsapolni savóját, amikor váratlanul jobban lett, s a savó elapadt. Később föllábadt, de akkor meg „idegeskedni” kezdett. Mindenféle bogarai támadtak. Félt a kendős öregasszonyoktól, a kakastollas csendőröktől. Félt attól, hogy édesapja – nem tudni, miért – föbe lövi magát, s ilyenkor előre befogta fülét a két tenyerével, hogy ne hallja majd a pisztoly dörrenését. Félt attól, hogy nem kap elég levegőt, s szobáról szobára járkálva különböző bútorokat ölelgetett, hogy az erőfeszítéstől mellkasa kitáguljon, s meg ne fulladjon. Félt a koporsóüzletektől s a haláltól. Nemegyszer megesett, hogy lámpagyújtáskor maga köré gyűjtötte övéit, és rendelkezett, hogy miképpen temessék el, kinek-kinek milyen játékát adják oda, ha éjszaka találna meghalni. Állapotát a házi orvos nem tartotta súlyosnak. Szülei mégis úgy tervezték, hogy az első elemít inkább magánúton végzi el, s egyelőre nem adják nyilvános iskolába. Utolsó pillanatban másképp döntöttek.

Most ott ült az ágya szélén, az álomtól puffedt szemmel. Ásítózott és vakaródzott.

Tudta, hogy ez a nap előbb-utóbb el fog következni. De nem hitte, hogy ilyen gyorsan itt lesz.

Szerette volna valahogy késleltetni.

Ímmel-ámmal gyürkődte föl hosszú fekete harisnyáit, melyek a lábain hurkássá csomósodtak. Álldogált a mosdótál előtt. Bele-belemártotta és kivette kezét. Figyelte a víz színén remegő fénykarikákat.

Anyja maga mosdatta meg. Tiszta inget adott rá. Kikészítette ünnepi ruháját, egy kis fehérrel szegett, sötétkék vászonruhát, melyet az ő régi blúzáról lefejtett, szív alakú női gyöngyházgombok díszítettek. Haját vizes kefével szántotta végig.

Kávét tett eléje ibrikben meg egy S-kiflit. Ő ma nem akart kávézni. Azt mondotta, hogy nincs étvágya.

Erre anyja a kezébe nyomta ábécéskönyvét, tábláját, palavesszőjét, s vezette az iskolába.

Az őszi nap már teljes pompájában tündöklött az alföldi város fölött. Parasztszekerek zötyögtek sárga porfelhőkben. Vonat füttyentett a kishídon. A piacon zsákokban árulták a piros rózsapaprikát meg a fehér száraz babot.

Bosszúsan tipegett anyja mellett. Merevnek, nevetségesnek, főképp leányosnak érezte magát ebben a „legjobb” ruhájában, melyről tudta, hogy a legrosszabb, hogy olcsó és ócska. Szerette volna letépni, földre tiporni. De tudta, hogy apja szegény gimnáziumi tanár, s nekik nemigen futja különbre. Azzal vett magának elégtételt, hogy egész úton nem szólt egy szót sem.

Nagyon hamar a Vörös Ökörhöz érkeztek.

A Vörös Ökör az elemi iskola volt. A népművelésnek ez az egyetemes palotája onnan kapta merőben sajátos nevét, hogy valamikor a helyén egy düledező, ütött-kopott kocsmá állott, melynek cégérijére egy

vörös ökör volt pingálva. A viskó már egy emberöltő óta leégett. De ennek a borissza városnak korhelyei még mindig szívesen emlékeztek vissza az itteni duhaj éjszakákra, s ezért kegyeletesen az iskolára is átruházták a kocsmá nevét, mely ekképpen apáról fiúra szállt.

Amikor anyjával az iskola homályos előcsarnokába ért, elhalványodott. Rájött a „nehéz légzés”. Szokása szerint egy oszlophoz dőlt, s teljes erejével magához szorította. Anyja lehajolt hozzá, megkérdezte, hogy mi baja. Nem felelt neki. Csak a kezét szorongatta, egyre erősebben.

Fönn az emeleten volt az első osztály. Egy barna szárnyas ajtó előtt az anyja megcsókolta őt. Indulni akart. De ő nem engedte el a kezét.

– Félek – susogta.

– Mitől félsz?

– Félek – ismételte.

– Ne félj, aranyom. Nézd, a többiek is itt vannak. Mindenki itt van. Hallod, milyen vidámak? Menj a kis barátaidhoz.

– Maradj – könyörgött, s az anyja szoknyájába kapaszkodott.

Az a szabadon hagyott kezével búcsút intett fiának, kisiklott előle, lassan ballagott a folyosón. A folyosó sarkán elővette zsebkendőjét, s megtörölte szemét. Még vissza is nézett rá egyszer, hogy mosolyával bátorítsa. De aztán hirtelen eltűnt.

A kisfiú egy darabig földbe gyökerezett lábbal állt, s várt-várt, anyja után bámulva. Remélte, hogy talán visszajön, és tréfa az egész. De nem volt tréfa.

Miután ezt megértette, s megértette azt is, hogy egyedül van, oly egyedül, mint még eddig sohase volt a földön, egész testét görcs szorította össze, mely leginkább a hascsikaráshoz hasonlított. Menekülni próbált. A fal mentén a lépcsőig lopódzott, ahol az előbb oly rejtélyesen a semmibe foszlott az a szoknya. Ott egy lépcsőház tángolt, teljesen idegen és vigasztalan, kongó, szürke, visszhangos boltozattal. Ahhoz, hogy ide lemerészkedjék, halált megvető bátorságra lett volna szüksége. Tanácsosabbnak vélte, hogy a kárvallott emberek ösztönével inkább visszaosonjon oda, ahol elvesztette azt, akit keresett, a tanterem elé. Ezt a helyet már különben is megszokta egy kicsit.

A félig nyitott ajtó résén bekukucskált.

Gyermekeket látott, annyi gyermeket, amennyit együtt még sohase látott. Egy tömeg volt ez, a tömeg, hozzá hasonló, teljesen ismeretlen kisemberekből.

Nem volt tehát egyedül. De ha az imént azon esett kétségbe, hogy annyira egyedül van a világon, most még riasztóbb kétségbeesés fogta el, hogy ennyire nincs egyedül a világon, s kívülről még annyi-annyi ember él. Ez talán még rettenetesebb volt.

Mindenki egyszerre karattyolt. Hogy mit, azt nem lehetett kivenni. Mormolt a lárma, félelmetesen megöblösödött, dörgött, mint az égiháború.

Amíg így mélyázott, valaki – egy felnőtt ember, akiről nem tudta, hogy kicsoda – fölemelte, s betette a tanterembe. Ott állt, gyűrött kis kalapjával a fején.

Azt várta, hogy most valami csoda fog történni. Azt várta, hogy ez a sok gyerek mind-mind fölugrál, s a nevé kiabálja. Azt várta, hogy zsebkendőjüket lengetve üdvözlik őt. Csakhogy ez a csoda nem történt meg. Észre se vették.

Fejéről lekapta a kalapot. Köszönt nekik, illedelmesen. Ők akkor se köszöntek.

Egy szoba volt ez, de nem olyan, mint a többi szoba, melyben díványok és függönyök vannak, hanem rideg, hivatalos, kopár. Három nagy csupasz ablakán barátságtalanul özönlött be a józan fény. A dobogón örködött egy asztal. Mögötte feketén a tábla, sárgán a szivacs, fehérén a kréta. Előtte peckesen és szigorúan a számológép, mint egy örült. Körös-körül a meszelt falakon színes állatábrák, az oroszlán, a róka, kartonlapok, melyeken ilyesmit lehetett olvasni: *em-ber*, *ál-lat*, *já-ték*, *mun-ka*. Zavarában mind elolvasta. Négyéves kora óta írt és olvasott.

Osztálytársai már mind ültek. Ő is szeretett volna leülni valahova.

Az első padokban szinte magától értetődően az „úrügyermek”-ek helyezkedtek el, földbirtokosok, városi tanácsosok fiai. Ezek a derűs, szösze, pufók fiúcskák matróruhákat viseltek, keményített gallért, selyemnyakkendőt. Arcuk olyan volt, mint a tejbe ejtett rózsa. Illedelmesen, de önérzetesen vették körül a dobogót, akár az uralkodó irányzatot támogató kormánypárt a miniszterelnök bársonyszékét. Ő szintén „úrügyermek”-nek tartotta magát. Ennélfogva ajkára holmi idétlen mosolyt erőltetve feléjük közeledett, hogy letelepedjék az első padba. Csakhogy ott már majdnem minden hely el volt foglalva. Helyet szorítani nemigen siettek neki. Egymással pusmogtak, mint bennfentes pajtások, s hűvös udvariassággal, kissé meglepődve nézték a félszeg, későn érkezett jövevényt, aki hoppon maradt. Egyesek kárörvendve mosolyogtak is.

Elszégyenülve és sértődötten hátrafelé kullogott. Ha nem lehetett az első padban a legelső – gondolta –, legalább az utolsó padban lesz a legutolsó. Ott az osztály végén parasztgyermek tanyáztak, izmos, erős lurkók, mezítláb vagy csizmában. Vörös zsebkendőjükből kirakosgatták elemózsiájukat. Fekete kenyeret, szalonnát falatoztak bugylibicskával, és görögdinnyét. Oda-oda sandított. Az áporodott szag, mely kipárolgott csizmájukból, ruhájukból, fölkavarta gyomrát. De azért szívesen leült volna közéjük. Tekintetével rimázkodott, hogy fogadják be legalább ők. Leste, hogy megszólítsák, hogy jelt adjanak. Ezeknek is egyéb dolguk akadt. Papírgalacsinokkal dobálózott s papírgombócokkal, melyeket belülről szalonnabőrrel, görögdinnye héjjal béleltek ki, egy ilyen tartalmasabb papírgombóc épp a homlokán találta el. Az ijedség nagyobb volt, mint a veszedelem. Ő azonban a falnak tántorodott. Ezen aztán mindenki röhögött, az alsóház is és a felsőház is, pártkülönbség nélkül.

Lelkében dühvel és bosszúval innen is elkotródott. Nem tudta, hogy hová menjen, nem tudta, hogy hová tartozik. Hát a kályha mellé állt, egyedül. Szégyellte, hogy olyan gyáva és ügyetlen. A kályha mellől végtelen megvetéssel méregette ezt az egész analfabéta társaságot. Ha tudnák ezek, hogy ő mit tud. Tudta például, hogy az ember rendes hőmérséklete 37 fok, s akinek 40 fok láza van, az már alig menthető meg. Tudta, hogy van közönséges írás és gyorsírás. Tudta, hogy a kinin keserű, s az ipecacuana édes. Tudta azt is, hogy Amerikában most este van. Sok mindent tudott már. De ők nem tudták, hogy ő mindezt tudja.

A Vörös Ökör kisharangja a tetőn levő fatornyocskában dallamosan gingallózott, jelezve, hogy nyolc óra, s mindjárt kezdődik a tanítás. Amíg a harang csengett szaporán, lélekszakadva, oly búsan, mint az a harang, amely a haldoklókat siratja, elbúcsúzkodott mindentől, ami kedves, az otthoni szobáktól, a kerttől s annyira egyéni játékaitól is, a szappanbuborékoktól és a léggömböktől. Az ájulathoz közel a hideg bádogkályhához támaszkodott.

Csönd lett. A küszöbön megjelent a tanító, egy köpcös bácsi, kurtára nyírott sötétszőke hajjal, igen bő, porszürke ruhában. Akkorákat lépett, mint egy elefánt. A dobogóra gurult.

A tanító egyenként kikérdezte a gyerekeket, hogy kinek van táblája s palavesszője, aztán arról beszélt, hogy mennyi szépet, nemeset, hasznosat fognak itt tanulni. De száján egyszerre elakadt a szó.

Tekintete megakadt rajta, aki a kályha mellett gubbasztott.

– Hát te mit keresel ott? – kérdezte feléje emelve nagy arcát. – Ki állított oda? Gyere csak ide.

A kisfiú majdnem szaladva a dobogó elé sietett. Rémulten, magából kikelve hadarta.

– Tessék engem hazaengedni.

– Miért – érdeklődött a tanító.

– Nem akarok többé iskolába járni.

Az osztály hahotázott.

– Csönd legyen! – szólt a tanító. – Miért nem akarsz te iskolába járni?

– Mert engem itt nem szeret senki.

– Bántott valaki?

– Nem.

– Hát akkor mit kotyogsz összevissza? Nem szégyelled magad, te anyámasszony katonája? Otthon bizonyára elkényeztettek. Jegyezd meg, hogy itt te is olyan vagy, mint a többi. Itt nincs kivétel. Itt mindenki egyenlő. Értetted?

Az osztály helyeslően mozgolódott.

A tanító még egyszer rátekintett erre az ijedt kisfiúra. Ekkor látta, hogy az arca egész zöld.

– Rosszul vagy? – kérdezte tőle, lágyabb hangon.

– Nem.

– Fáj valamid?

– Nem.

– Na – mondta –, menj szépen a helyedre. Hol a helyed?

– Sehol.

– Sehol? – csodálkozott a tanító. – Hát ülj le valahová.

A kisfiú az osztály felé fordult. Arcok vigyorogtak feléje, sok-sok kis arc, mely egyetlenegy óriási, ijedelmes bálványarccá fanciesalodott. Szédelegve botorkált ide-oda. Megint el kellett haladnia az első pad előtt, ahol nem volt számára hely. Valahol középütt talált egy tenyérnyi helyet, egy pad legszélén. Csak féllábával ülhetett le ide, úgy, hogy a másik lába az űrben lógott. Mégis jobb volt ülni, eltűnni a szemek elöl, megsemmisülni a tömegben.

– Gyermekesek – vezényelt a tanító –, vegyétek elő a táblát és palavesszőt. Írunk. Az *i* betűt írjuk.

Palatáblák zörögtek. Ő is a padra akarta fektetni palatábláját, de a mellette ülő morcos, fekete fiú ellenségesen kifelé tuszkolta. Nem engedte írni.

Erre keservesen és hangosan sírva fakadt.

– Mi az? – szólt a tanító.

– Sír – jelentette a morcos, fekete fiú.

– Kicsoda?

– Ez itt, ni.

Minden gyermek feléje nézett. Sokan föl is álltak, hogy jobban lássák.

– Itatja az egereket! – kiabáltak.

– Csönd legyen! – csattant föl a tanító, s a nádpálcával az asztalra vágott.

Lejött a dobogóról. A kisfiú mellé állt. Megsimogatta arcát lágy, bagószagú kezével.

– Ne sírj – csitította. – Ülj be a padba. Egészen. Mért nem engeditek be? Itt még soknak van hely. Így ni. Tedd magad elé a táblát, vedd a kezedbe a palavesszőt. Töröld meg az orrod. Most írni tanulunk. Vagy te nem szeretnél megtanulni írni?

– De igen – szipogott a kisfiú.

– Nahát – mondta helybenhagyólag a tanító. A táblára egy *i* betűt kanyarított.

– Föl – vezényelt –, rajta, vissza, le, kereken el. Palavesszők visítottak, mint a kismalacok.

A tanító megint lejött a dobogóról. Végigsétált az osztályon, vizsgálgatta a táblákra rajzolt ákombákomokat. A kisfiú *i* betűjét is megnézte. Szép, finom *i* betűt írt. Megdicsérte érte. Az már nem sírt.

– Hogy hívnak téged? – kérdezte tőle.

A kisfiú fölkel. Valamit motyogott, nagyon halkán.

– Nem értem – szólt a tanító. – Mindig bátran és értelmesen felelj. Mi a neved? – kérdezte még egyszer.

– Esti Kornél – válaszolt a kisfiú, bátran és értelmesen. (1929)